

Práce s (adaptovanou) prózou – rozvoj dovednosti čtení

Silvie Převrátilová

V současné době se v moderních vyučovacích metodách klade velký důraz na využívání autentických materiálů, tj. takových, které vznikly v jazykovém společenství proto, aby plnily nějakou funkci. Studenti si z takových textů mohou odnést mimo jiné také lepší chápání způsobu přirozené komunikace a způsobu života v dané zemi (srov. Kramsch, 1993, 175–177). Věříme, že svazky edice *Adaptovaná česká próza* poskytnou čtenářům nejen jazykový materiál ke studiu, ale právě také vhled do sociokulturního kontextu života v České republice. Právě poslední dva svazky se orientují na současnou českou prózu – *První láska a jiné povídky* vychází z děl Petra Šabacha, autorkou textů v knize *Košík plný milenců* je Halina Pawłowska. Tyto soubory jsou určeny pokročilým studentům, avšak způsob, jakým přistupují k rozvoji dovednosti čtení, lze aplikovat na jakýkoli jiný text na různých úrovních jazykové kompetence.

Jako učitelé si často klademe otázku: Jak lze co nejlépe využít text ve výuce? Mnoho z nás se v pozici studentů cizího jazyka setkalo s přístupem ke čtení, kdy nás učitel v hodině vyzval k hlasitému čtení textu a poté jsme zpracovávali cvičení, případně jsme dostali četbu a cvičení za domácí úkol. I v dnešní době mnoho učitelů takto k četbě přistupuje, možná zejména proto, že je jejich učitel právě takto učil a s jiným přístupem se ani nikdy neseťkali. Jak často ale v mateřském jazyce čteme něco nahlas nebo pouze proto, že nám někdo řekl, abychom četli? Většinou v textu hledáme nějakou informaci, něco, co nás zaujalo, čteme za nějakým účelem a nevnímáme každé jednotlivé slovo. Hlasité čtení je pro naše studenty vhodné při příležitostech, kdy s nimi chceme procvičit výslovnost nebo se soustředit na jednotlivé složky textu jako např. slovní zásobu či gramatiku. Pokud však chceme studentům pomoci zdokonalit se v dovednosti čtení a číst efektivněji, měl by se přístup k textu více přiblížit tomu, jak čtou ve svém mateřském jazyce rodilí mluvčí.

Edice *Adaptovaná česká próza* je určená studentům češtiny nejen k samostudiu. Soubory jsou záměrně zpracovány tak, aby je mohli využívat také učitelé přímo v hodinách – kromě samotných textů obsahují řadu cvičení a návrhů dalších úkolů spojených s četbou. Všechny publikace této řady využívají komunikativního přístupu k vyučování a prvky úkolového učení (srov. kognitivní přístup k učení – Skehan, 1998). Na rozdíl od tradičních metod výuky, které vycházely z předpokladu, že čtenář chápe význam textu nejprve ze schopnosti slovo vyslovit, pochopit jeho význam a poté poskládá slova do celku (jako když se staví dům z cihel), kognitivní čtení přistupuje k textu čtení „shora dolů“. Principem je, že text vnímáme nejprve

jako celek, čteme ho za účelem získání nějaké informace (v hodině cizího jazyka tomu odpovídá splnění nějakého úkolu), přičemž vycházíme z toho, co už známe, a to neznámé odhadneme nebo odvodíme.

V tomto příspěvku budeme jako k modelovému textu odkazovat zejména k povídce *V rodinném kruhu* z posledního svazku edice *Adaptovaná česká próza – Košík plný milenců* Haliny Pawlowské (2015). Jako všechny ostatní knihy první část obsahuje texty povídek, druhá cvičení. Na závěr je možné využít také slovníku, v případě tohoto svazku se jedná o slovník výběrový, ke každé povídce zvlášť. Pro práci ve výuce vycházíme ze cvičení v druhé části knihy. Jednou ze základních možností, ze které při práci s texty vycházíme, je tato známá sekvence:

1. úkol(y) před čtením,
2. úkoly k textu,
3. úkoly po čtení (Scrivener, 2011, s. 266).

Než přistoupíme k vlastnímu čtení, dostávají čtenáři úkoly, které je mají zaujmout, představit jim téma a propojit je s vlastním životem a obecnými znalostmi. Vhodným způsobem může být využití ilustrací. Ty jsou zvoleny tak, aby výše uvedené požadavky splňovaly, a lze je propojit s úvodním konverzačním úkolem, který má vždy jednotné zadání: „*Povídejte si*“. Učitel může toto zadání rozšířit o úkol: „*Zjistěte, co máte společného*.“ Studenti tak mají důvod klást otázky, odpovídat na ně, zjistit další informace a reagovat v interakci, která odpovídá běžné realitě. Například ilustrace k povídce *V rodinném kruhu* zobrazuje rodinnou sešlost a studenti mají za úkol zjistit, zda spolužáci bydlí sami, jestli mají rádi návštěvy a jak často se scházejí s přáteli či rodinou.

Ilustrací a úvodních cvičení využíváme také k elicitaci klíčové slovní zásoby potřebné k porozumění textu. Na obrázku rodinné sešlosti vidíme kromě množství postav také tři rasy psů (v textu vystupuje buldok, labrador a ovčák), králíka, hrnky, kastrol, konferenční stůl apod. Učitel má tudíž možnost, jak představit slovní zásobu, která by mohla při čtení působit potíže a její neznalost by zároveň mohla zabránit porozumění a splnění daného úkolu. Druhé úvodní cvičení k povídce *V rodinném kruhu* za tímto účelem uvádí několik situací, které se v povídce objeví, a studenti mají za úkol představit si, jak by se zachovali, kdyby se do takové situace dostali, např. *V bytě vypnuli proud, váš kamarád nemá kde přespát, nečekaně přijeli příbuzní*.

Bezprostředně před četbou čtenáři vždy dostanou jasný úkol, aby věděli, co v textu hledat, a zbytečně se nezaměřovali na neznámou slovní zásobu či problematická místa v souladu s přístupem k textu jako celku. Nikdy nechceme, aby studenti četli každé slovo či větu, a rozhodně nevyžadujeme hlasité čtení či překlad. Jde nám vždy o celkové porozumění a klíčovou slovní zásobu. Proto začínáme úkoly vyžadujícími rychlé čtení za účelem získání konkrétní informace, např. hledání

odpovědi na určitou otázku, a postupujeme k úkolům vyžadujícím detailnější čtení. Častým úkolem pro obecné porozumění textu je najít, zda jsou věty ve cvičení podle textu pravdivé, či ne, nebo chronologické řazení událostí.

Po obecném pochopení smyslu sdělení obracíme pozornost ke slovní zásobě. Využíváme např. cvičení „*Spojte začátky a konce vět*“, kde se objevují klíčová slovní spojení a fráze shrnující obsah textu, nebo cvičení na doplňování chybějících slov nebo slovních spojení (ve správném tvaru). Aby si studenti klíčovou slovní zásobu skutečně osvojili, snažíme se, aby se slovní spojení opakovaně objevovala v různých cvičeních, a kdykoli je možné, vyzýváme studenty k propojení receptivní dovednosti čtení s produktivní dovedností mluvení. K tomu využíváme personalizovaných úkolů a vyzýváme studenty k vyjádření vlastního názoru, popisu osobních zkušeností a přeformulování vět tak, aby se týkaly jejich života. Za tímto účelem lze také využít levý sloupec ze cvičení, kde studenti spojují začátky a konce vět, dokončují věty o sobě a následně porovnávají svoje věty ve dvojicích či malých skupinkách, aby opět zjistili, co mají společného. Jinou možností je využití slovních spojení z textu v otázkách, jako ve cvičení 13 k povídce *V rodinném kruhu*. Studenti mají nejprve za úkol doplnit předložky: „*Máš ___ něco alergii?, Jsi šťastný, když je ___ vás doma plno?*“ a poté na otázky odpovědět a porovnat své odpovědi v rozhovoru se spolužáky. Taková aktivita umožňuje aplikovat slovní zásobu a významy, se kterými se setkali v textu, v jiném kontextu, což vede k aktivnímu osvojení. Osvojování jazyka probíhá úspěšněji díky interakci, do níž jsou studenti aktivně zapojeni (Skehan, 1988, s. 104) a mluvení o sobě je způsob, jakým lze aktivovat naprostou většinu studentů.

K závěrečným aktivitám patří otázky, které podněcují vyjádření vlastního názoru na obsah textu, případně konverzační téma dále rozšiřují: „*1. Je u vás obvyklé, že se sejde tolik lidí v jednom bytě? 2. Co byste v takové situaci udělal/a? 3. Znáte rčení Host do domu – Bůh do domu? Souhlasíte?*“ a příprava a prezentace dialogů. V této souvislosti je třeba zmínit důležitost fáze přípravy úkolu. Splnění úkolu bude úspěšnější, pokud studenti mají dost času a jazykových prostředků. Důraz se klade „na proces, nikoli produkt“ (Skehan, 1988, s. 140–141). Těto problematice by bylo možné věnovat samostatný příspěvek, zmíním proto jen základní myšlenku a načrtnu možný postup v konkrétní situaci. V povídce *V rodinném kruhu* mají za úkol zahrát dialog, kdy jeden z partnerů chce přivést domů dalšího hosta a druhý už nesouhlasí. Studenti potřebují dostatek času, aby si promysleli a připravili, co mohou a chtějí říct, jak mohou argumentovat, jaké fráze použít, a teprve po přípravné fázi je vyzveme k výstavbě dialogu samotného. Důležitá je pochopitelně také fáze produkce, kdy studenti mohou svůj dialog zahrát před ostatními a posluchači plní úkol spojený s poslechem, např. zapisují, jaké argumenty v dialogu padnou a jaké řešení z konfliktu vznikne, případně mohou reagovat vlastním názorem apod.

Vedle mluvení jsou produktivní dovednosti zastoupeny také úkoly písemnými. Snažíme se v maximální míře využívat různých komunikačních funkcí jako napří-

klad poděkování, žádost nebo stížnost, spojených s tématem textu, se kterými se studenti mohou setkat v běžném životě, například: „1. *V bytě vám vypnuli proud. Napište e-mail dodavateli a zjistěte, kde se stala chyba.* 2. *Napište e-mail kamarádce a poproste ji, aby vám pomohla s velkou návštěvou.*“ Vhodným úkolem, jak studentům pomoci „rozšířit povědomí o širším kontextu reality“, je např. popsat příběh z pohledu jiné postavy (Kramsch, 1993, s. 149).

Každou povídku doprovází v průměru sedmnáct cvičení a učitel může vybrat takovou, která odpovídají časovým možnostem a pokročilosti konkrétní skupiny či studenta, některá zadat za domácí úkol a jiná vynechat úplně. Všechny knihy této edice obsahuje také CD a většinu cvičení lze použít také k výuce dovedností poslechu. Četbu (případně poslech) adaptované prózy můžeme propojit s dalším rozšířením kulturního kontextu také využitím filmů – u Petra Šabacha se nabízí *Pelíšky* nebo *Šakalí léta*, známým filmem Haliny Pawlowské je *Díky za každé nové ráno*. Učitel také může pokročilým studentům doporučit další knihy těchto autorů.

Na závěr bych ráda znovu připomněla, že uvedený přístup lze aplikovat pro různé texty na všech jazykových úrovních. Využíváme jej také na portálu *mluvtecesky.net*.

Literatura a prameny

KRAMSCH, C. (1993). *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford: OUP.

PŘEVŘÁTILOVÁ, S., & BULEJČÍKOVÁ, P. (2014). *Petr Šabach: První láska a jiné povídky*. Praha: Akropolis.

PŘEVŘÁTILOVÁ, S., & BULEJČÍKOVÁ, P. (2015). *Halina Pawlowská: Košík plný milenců*. Praha: Akropolis.

SCRIVENER, J. (2011). *Learning Teaching*. London: Macmillan Education.

SKEHAN, P. (1988). *A Cognitive Approach to Language Learning*. Oxford: OUP.

www.mluvtecesky.net

Autorka

Mgr. Silvie Převrátilová, e-mail: prevratilovas@seznam.cz, Fakulta humanitních studií UK Praha.

Metodikou výuky cizích jazyků se autorka zabývá již od doby studia na FFUK v Praze. Vyučuje češtinu i angličtinu, vede metodické semináře, podílí se na tvorbě učebnic a doplňkových výukových materiálů.